

TÖRÖK EMŐKE

TŐKE ÉS MUNKA A 21. SZÁZADBAN

Összefoglaló a Magyar Közgazdasági Társaság Munkaügyi és Nemzetközi Gazdaság Szakosztályának 2017. március 2-án tartott közös szakmai rendezvényéről

A huszadik század utolsó harmadára egyértelműen felborult az a „jóléti konszenzus”, amely a második világháború után kiegyensúlyozott növekedést, minden korábbinál szélesebb rétegekre kiterjedő jólétet, biztonságot és kiszámíthatóságot hozott a fejlett világ országai számára. Ez a konszenzus munka és tőke egymásrautaltságára és együttműködésére épült, kölcsönös kompromisszumokkal és a jóléti állam közvetítésével. A teljes foglalkoztatottság és a magas bérek lehetővé tették, hogy a társadalom túlnyomó többsége számára a fizetett munka az élet középpontjává, a társadalmi státusz és identitás alapjává váljon, miközben a társadalomtudományok számára is egyre magától értetődőbben képezte a társadalmi folyamatok elemzésének kulcsát.

Ennek legkésőbb a nyolcvanas évek óta vége: a munka szerepváltozásának, háttérbe szorulásának, a foglalkoztatási viszonyok átalakulásának és az ezzel kapcsolatos általános biztonságvesztésnek azóta könyvtári szakirodalma van, és a téma több hullámban máig újra és újra kiterjedt vitákat generál, elsősorban a szociológia és a közgazdaságtudomány területén.

Munka és tőke viszonya az utóbbi években elsősorban a Thomas Piketty munkái által kiváltott, és a közgazdászokon túl a szélesebb nyilvánosságot is elérő vitáknak köszönhetően került újra reflektorfénybe, széles körben elfogadottá téve azt a vélekedést, hogy a 21. század a tőke százada lesz. Ezt a meggyőződést erősíthették az iparban várható újabb nagy automatizálási hullámról, az emberi munkaerő kiváltásának rohamosan bővülő lehetőségeiről szóló híradások is. Mindeközben azonban az is közhelyszámba megy, hogy a jelenlegi tudásalapú társadalomban a humántőke (tudástőke) általánosságban felértékelődött, vagyis a termelési tényezők között ebben a megközelítésben a munka irányába billen el a mérleg.

A téma tehát, amelyet a Közgazdasági Társaság Munkaügyi Szakosztálya és Nemzetközi Gazdaság szakosztálya a napirendjére tűzött, a szűkebb szakmai nyilvánosságon kívül is a „levegőben volt”. A „Tőke és munka a 21. században” címmel megtartott rendezvény iránt mutatkozó óriási érdeklődést a témán kívül minden bizonnyal az előadók személye, szakmai múltja is motiválta. **Csaba László** akadémikus, a Közép-európai Egyetem egyetemi tanára tartotta meg a címadó előadást, majd **Szelényi Iván** akadémikus, a Yale University professzor emeritusa és **Mihályi Péter**, a Budapesti Corvinus Egyetem tanszékvezető egyetemi tanára tartott együttes előadást „Adalékok a járadékok és az egyenlőtlenségek oksági kapcsolatához” címmel. A fórum moderátorra **Halm Tamás**, a Közgazdasági Szemle főszerkesztője, az MKT elnökségi tagja volt.

*

A 21. század meghatározó kérdése lesz a tőke és a munka viszonya a gazdaságon belül, mind a gyakorlat, mind az elméletek szintjén. Ezzel az állítással kezdte **Csaba László** az előadását, amelyben először röviden összegezte, mit mond a mai közgazdaságtan erről a viszonyról. Ma már a közgazdaságtan nem antagonisztikus termelési tényezőkként fogja fel a tőkét és a munkát. Robert Solow szerint munka és tőke hozzájárulása nem választható el egymástól, tőke, munka,

Török Emőke egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem.

pénzügyi közvetítés és innováció elegye adja ki az eredményt, vagyis a vállalat, és még inkább a nemzetgazdaság vagy akár a világgazdaság szempontjából a teljes tényező termelékenység számít. Tőke és munka tehát ebben a felfogásban nem ellentétei egymásnak, hanem együttesen járulnak hozzá a mindenkori jóléthez és jól-léthez (well-being).

Ezután részletesen bemutatta a kérdés elmélettörténeti hátterét, mindenekelőtt a technikai fejlődés és az elméletek viszonyára fókuszálva. Hangsúlyozta, hogy nem technológiai determinista, sőt a kettő közötti összefüggést inkább fordítotttnak látja: a gondolatok önmozgása a nagyobb; nem létezik meztelen „érdek”, amely mozgatná a folyamatokat, hiszen az érdeket is érzelmek, tudás stb. határozza meg. Tehát nem a technológia „képeződik le” a fejünkben, de technológia és elméletalkotás együtt mozog.

Ennek a fejlődésnek a bemutatása során Csaba László négy korszakot különböztetett meg. Az első a modern kapitalizmus kialakulásának szakasza, az ipari forradalom, gőzgép feltalálása és termelékenység ebből következő növekedése. A korszak meghatározó elméleti megközelítése a Smith, Ricardo és Marx nevéhez köthető munkaérték elmélet.

A második a nagyipar szakasza, amikor a nagyipari jellegű termelés válik normává (még olyan területeken is, mint a mezőgazdaság). Ebből nő ki a szocializmus gondolata, mely szerint a társadalom, illetve a termelés olyan komplex, bonyolult gépezet, amelyet „társadalmásítani” kell, mert egy ponton túl csak így működhet. Az előadó felidézte Adolph Wagner törvényét, mely szerint ahogy bonyolultabbá válik a társadalom, úgy lesz egyre nagyobb az állam „karmesteri”, összehangoló szerepe, ami nagy állami újraelosztással jár. Ezt továbbgondolva Kautzky már úgy vélte, ez a történelem velejárója, és ebből szükségszerűen következik a szocializmus. Ezzel az irányzattal szemben például Hayek és az osztrák közgazdasági iskola a szabad piac mellett foglaltak állást.

A harmadik szakasz a szolgáltató társadalom szakasza, amely a huszadik század negyvenes éveitől kezdődik. Ebben az ipar szerepe már nem meghatározó, és fontos változás, hogy a középpontban most már az ember áll: kialakul a jóléti állam, fontossá válik a szociális gondoskodás. Ebből a gondolatkörből az előadó kiemelte Gunnar Myrdallt, a jóléti állam atyját, Walter Euckent, akinek gondolatai szintén a szabad piac veszélyességét támasztják alá; illetve Wilhelm Röpkét, aki szerint korunk társadalmi problémáira a válasz a társadalom humanizálása, a deproletarizálás.

A negyedik szakasz '90-es évektől kezdődik: ez már az információs társadalom, amely új kihívásokat jelent a közgazdaságtan számára, amely a szűkösség tudománya, most viszont a hihetetlen információbőséggel kell szembenéznie. Ebből a korszakból két szerzőt emelt ki: Robert Shillert, aki szerint a pénzpiacok elméleti és gyakorlati kérdéseivel párhuzamosan kell foglalkozni, és Amartya Sent, aki azt hangsúlyozta, hogy a gazdaság az emberi szabadság termelésének is a terepe, és csak így működhet jól.

Ezt követően rátért az elméleti felismerések társadalmi és üzleti alkalmazására, vagyis arra, hogyan jelenik meg mindez a „business management”-ben. A változások négy olyan irányát emeli ki, amelyeket a legutóbbi időszak fejleményei alakítottak ki a gazdaságban. Először is, megjelennek a környezettudatos cégek, például a Nokia versenyelőnyre tesz szert a magas környezettudatossággal. Másodsor, egyre fontosabbá válik a CSR, vagyis társadalmi felelősségvállalás a társadalmi-természeti környezetért, amelyben a cég működik. A harmadik ilyen változás a pénzügyi felelősség előtérbe kerülése: az USA-ban bevezetett, a válság után a pénzügyi stabilitás megőrzését szolgáló Dodd-Frank törvény elfogadásában is megmutatkozik, hogy a pénzügyi szabályok lazításában sokan veszélyeket látnak. A negyedik tendencia pedig az együttműködés kul-

túrájának előtérbe kerülése, amelyre a kölcsönös függőségek erősödése miatt van egyre inkább szükség. Mindezek a folyamatok átalakítják a cégek működését, és változásokat hoznak a tőketulajdonosok, a munkavállalók és a szabályozó szervek együttműködésében is.

Előadása befejező részében arra vállalkozott, hogy megvizsgálja: vajon az eddig feltárt elméleti és gyakorlati összefüggések milyen következtetéseket tesznek lehetővé a jövőbeni folyamatokkal kapcsolatban, azaz mit hozhat a jövő a munka és a tőke viszonyában, vajon inkább tőke-, vagy inkább munkaalapú társadalom jön-e létre. Következtetése egyértelmű: a 21. század nem a tőke százada lesz. Ellenkezőleg: véleménye szerint a tőke leértékelődése és a munka felértékelődése várható. Fontosnak tartja azonban leszögezni, hogy a munkaalapú társadalom nem azt jelenti, ahogyan ma használják. A munkaalapú társadalom nem illiberális. A munkaalapú társadalom azt jelenti, hogy a tőke természetes ösztönét, hogy önmagát gyarapítsa, különböző módokon korlátozza többféle egyéb szereplő. Ez a szociális piacgazdaság. Akik ma munkaalapú társadalomról beszélnek, azok véleménye szerint nem olvasták például a témáról szóló pápai enciklikákat (példaként említi XIII. Leót, II. János Pált és XVI. Benedeket). Mussolini társadalma nem munkaalapú volt, az egy korporatív társadalom volt, a szervezett munkának is volt szerepe a döntéshozatalban, de ez teljesen mást jelent.

Ma viszont terjed az illiberális kapitalizmus, amelyben korlátlan a tőke érdekérvényesítése. Joshua Kurlantzicknak az államkapitalizmusról írott könyvét felidézve megállapítja, hogy óriási veszélyt jelentenek ma azok a törekvések (amilyen például a kínai vagy a trumpi modell), amelyek a szociális piacgazdaság helyét akarják átvenni. Valódi munkaalapú társadalom azonban egy illiberális rendszerben nem tud működni, mert a valódi innovációhoz polgári szabadságjogok kellene.

Miért lehet ilyen körülmények között tehát esélye a szociális piacgazdaságnak? – tette fel előadása végén a kérdést. Az esélyt éppen a munka fentebb bemutatott felértékelődése jelenti. A jó minőségű munka együttműködésen alapul, szükséges hozzá az innováció, valamint az önkorrekció és a választás lehetősége. Az államkapitalista modell viszont nem ösztönzi a teljesítményt és az eredeti megoldásokat. Az illiberális kapitalizmus ezért tehát nem lesz fenntartható sem társadalmi, sem pénzügyi, politikai vagy környezeti szempontból.

*

Előadása után **Szelényi Iván és Mihályi Péter** előadása következett „*Adalékok a járadékok és egyenlőtlenségek oksági kapcsolatához*” címmel, melyet az előadók két részre bontva, külön-külön tartottak meg. Először **Szelényi Iván** beszélt, aki a járadékokkal kapcsolatos megközelítések széles elmélettörténeti áttekintését adta, Adam Smithnek a profitról, járadékról és berről szóló elgondolásaitól eljutva Sorensen általános járadékelméletéig, majd bemutatva saját (Mihályi Péterrel közös) elméletüket a járadéktípusokról és a járadékvadászatnak a poszt-kommunista átalakulásban játszott szerepéről.

Adam Smith a termelési tényezők, vagyis a tőke, a munka és a járadék között igazságos elosztást feltételez. Locke-ot követve ő is azzal érvel, hogy a tőkefelhalmozással, illetve a föld magántulajdonának kialakulásával az új értéken osztozkodniuk kell a munkásoknak, tőkéseknek és földtulajdonosoknak: a munka végzéséhez tőkefelhalmozásból származó eszközökre, illetve egy termelési helyre van szükség. A kérdés pusztán az: mi az „igazságos” elosztás a három termelési tényező között. Smith azonban a földtulajdonra eső járadéknál elbizonytalanodik, előre vetítve, hogy a földjáradék mintegy „unearned income”, azaz más természetű jövedelem, mint a munkabér, vagy a profit.

David Ricardo járadékelméletében ezt fejleszti tovább, amikor kritikai különbséget tesz egyfelől bér és profit, másfelől járadék között. Míg a munkabér és a profit valóban értéket hoz létre, addig a járadék csak a „szimptomája” a magasabb értéknek. Ricardo úgy vélte a föld szűkös mennyiségben áll rendelkezésre, a népesség – s így a föld terméke iránti fizetőképes kereslet – viszont exponenciálisan növekszik. Az ebből származó extra jövedelem olyan „járadék”, azaz olyan, amiért se több munkát nem kell végezni se több tőkét nem kell befektetni.

Ricardo járadék-kritikája után Marx kizsákmányolás elméletének néhány ellentmondásos vonását mutatta be. A tőke nem más, mint felhalmozott munka, a tőkét is a munkából sajátította ki a kizsákmányoló tőkés. Később azonban a Tőke első kötetében a „kizsákmányolási elmélet logikai ellentmondáshoz vezet. A piacon ugyanis egyenlő értékeket kell kicserélni. A munkás megkapja a terméknek, amit elad a teljes árát. De a tőkés is versenyben van a másik tőkessel, ezért a profitját, ha nem akar lemaradni a versenyben, vissza kell forgatnia a termelésbe. Marx tehát Szelényi Iván véleménye szerint egy egyensúly elmélet alapjait veti meg: munka és profit viszonya egy pozitív összegű, „win-win” játék. Magasabb profit több munkahelyet jelent, de ha a munkaerő szűkös, magasabb lesz a bér.

Az előadó a továbbiakban a szociológia két nagy klasszikus szerzőjének megfontolásait idézi fel: Max Weber szerint a tradicionális társadalmakra a zárt kapcsolatok jellemzők, a modern társadalmakra viszont a kapcsolatok nyitottá válnak. A tradicionális társadalmakban a jövedelem fő forrása a járadék, a modern, nyitott piacgazdaságban viszont a munkabér és a profit harca zajlik. Weber kategóriái azonban soha nem pusztán történetiek, hanem egyben analitikusak is. A modern piacgazdaságban is vannak „zárt” kapcsolatok (kartellek, oligopóliumok, monopóliumok) s ahol a piac nem nyitott, ott járadékok jönnek létre. Ezután Vilfredo Pareto hasonlatát idézte föl az előadó: a gazdaságban vannak rókák és oroszlánok, vagyis spekulánsok és járadékosok. Az oroszlán a stabilitás, a róka az innováció, és mindkettőre szükség van, csupán az arányuk kérdéses. Vagyis mindig van járadékvadászat, a baj az, ha ez a profitmaximalizálás helyébe lép.

Joseph Stiglitz Ricardo földjáradék elméletének hibájára rámutatva úgy vélte, hogy a növekvő egyenlőtlenségek fő oka a járadék emelkedése. Szerinte nem a termelőföld a járadék fő forrása, hanem általában a természeti kincsek és keresett ingatlanok értéknövekedése és az abból fakadó gazdasági átöröklés. Innen a következő lépés az előadó saját járadékelméletének fő inspirálója, Aage Sorensen, aki a járadék egy új elméletét alkotta meg: járadéknak tekinti mindazt a jövedelmet, ami a szabad piaci versenyen létrejövő jövedelem felett van, vagyis járadékjövendelmek a piac korlátozásából születhetnek. Ilyenek a protekcionista védővámok, de ilyen jövedelmet hoz létre minden kartellszerű piaci korlátozás, a monopolhelyzetek kialakulása is. Ebben a megközelítésben azonban járadékhoz nemcsak tőketulajdonosok jutnak: járadékot hoz létre a hatékony szakszervezet, amely a munkások bizonyos kategóriájában magasabb béreket biztosít, mint amit a szabad piaci versenyben elérnének. De Sorensen szerint járadékot kap az is, aki szociális segélyben részesül, vagy aki állami nyugdíjat kap, hiszen az is „unearned income”. Szelényi szerint ez politikailag ugyan inkorrekt, de analitikusan világos meghatározás.

Ezen elméleti előzmények számbavétele után tért rá Szelényi Iván saját fogalmi újításuk bemutatására, amelynek lényege a szolidaritási járadék, innovációs járadék és kizsákmányolási/monopol járadék megkülönböztetése. Weber és Pareto nyomán azt hangsúlyozzák, hogy minden gazdaságban, még piaci gazdaságokban is van járadék, a kérdés inkább az, hogy a különböző tényezők egyensúlyban vannak-e; még a fejlett piacgazdaságokban is lehet és van a járadéknak funkciója.

A különböző járadékfajták bemutatása során Szelényi hangsúlyozta, hogy mindegyiknek lehetnek társadalmi és gazdasági szempontból pozitív és negatív megjelenési formái. A szolidaritási

járadék (minimális bér, garantált minimális jövedelem, szociális lakás, állami nyugdíj) az, amit a társadalom a társadalmi béke érdekében nyújt azoknak, akik magukról a piacon nem tudnak gondoskodni. Ez tehát, úgy tűnik, „jó” járadék, de nem feltétlenül az, mert ha mértéke túl magas, nemcsak gazdasági, hanem társadalmi károkat is okozhat. Az innovációs járadék (találmányok utáni járadék, szerzői jogvédelem, „credentialling”, vagyis a különböző helyeken szerzett diplomák különböző piaci értéke) nélkül nincs innováció és nem lehetséges a tehetség értékelése, de ez is vezethet kaszt-szerű védelemhez. A harmadik fajta a monopól vagy kizsákmányolási járadék, amikor járadékhoz valaki a piaci versenynek magán- vagy közszereplők általi korlátozásával jut hozzá. Ez negatívnak hangzik, s gyakran valóban társadalmilag és gazdaságilag káros, de járhat minőségvédelemmel is.

Előadásának befejező részében Szelényi Iván a „járadék-vadászat” szerepét mutatta be a poszt-kommunista átalakulásban. Mivel krónikus tőkehiány volt, az átalakulás korai korszakában még a magukat liberális-demokratának képzelő társadalmakban is fontos szerepet játszott a piac meghódítása az állami bürokrácia által. A köztulajdon viszonylag gyors magántulajdonná alakításához szükség volt arra, hogy az állam klienseket juttasson a piaci érték alatt korábbi köztulajdonhoz. Magyarországon, vagy Lengyelországban ez mérsékelt volt, Romániában és Bulgáriában fokozottabb, a korai jelicini Oroszországban szélsőséges mértékű. Az ezt követő szakasz az állam meghódítása az oligarchák által. A kései jelicini Oroszország szélsőséges példa erre, de van erre tendencia a 2000-es években Magyarországon, Csehországban vagy Bulgáriában is. Váratlanul most mintha ez történe Trump Amerikájában, például a washingtoni Trump szálloda ügyében.

A harmadik szakaszban a politikai elit meghódítja az oligarchákat, és ez összekapcsolódik a piac politikai elit általi uralmával. Ebben a szakaszban, mivel a közvagyonot már szétesztették, klientúra-teremtés csak az oligarchák uralmának megtörésével és a már megszerzett vagyonok újraelosztásával lehetséges. Ez a putyini modell, és efelé halad az orbáni modell is; a rendszernek ebben a stádiumában ez a lényege: klientúrát kell szereznie, de a demokratikus keretek miatt szűkös eszközök mellett. A versenybe csak a lojális oligarchákat engedik be, csak ők tehetnek szert járadékra.

Szelényi Iván előadását folytatva **Mihályi Péter** elsősorban a járadékok és az egyenlőtlenségek viszonyára koncentrált. Azzal kezdte, hogy sajátos módon a 21. században létező egyenlőtlenségek nagy része nem kapcsolódik közvetlenül a kapitalizmushoz, sokkal inkább a „múlt örökségei” (ilyenek például az etnikai, vallás, faji, vagy nemi alapú egyenlőtlenségek). 1989 óta az országok közötti és az országon belüli egyenlőtlenségek ellentétes irányba mozognak: míg az előbbiek csökkennek, addig az utóbbiak növekszenek.

Az egyenlőtlenségek megítélése jellegzetesen különbözik Magyarországon és az USA-ban: Magyarországon azt érzik igazságtalannak, hogy a magyar keresetek szintje nagyon elmarad az osztrák, vagy az EU-s szinttől, az Egyesült Államokban viszont azt, hogy az amerikai munkások keresete évtizedek óta nem növekszik azonos ütemben a diplomás menedzserek, bankárok stb. keresetével. A bérek mértékét Marx szerint „objektív” gazdasági összefüggések határozzák meg, a munkaerő értéke végső soron a munkaerő újratermeléséhez szükséges költségektől függ. A munkabérek tehát ma azért túl alacsonyok, mert nem fedezik a munkaerő újratermelésének költségeit. A főáramú közgazdaságtan a bérek tekintetében úgy vélekedik, hogy a reálbér a munka határterméke, vagyis szintén nem alku kérdése. Azonban a határtermelékenységre épülő elosztás-elmélet, amelyet a 20. század eleje óta használnak, ma már nem érvényes. Az előadók szerint azoknak a tényezőknek a túlnyomó része, amelyeket mindkét iskola feltételez, ma már nem áll fenn, sőt, többségük valójában sohasem állt fenn.

Mihályi Péter Szelényi Ivánnal közös írásaik legfontosabb állításait a következő három pontban foglalta össze:

- 1) A járadék és a járadék-vadászat a múltban is fontos ár- és béralakító tényező volt.
- 2) Megtartják, de ki is bővítik Ricardo járadék-elméletét.
- 3) A korrupciót a járadék-vadászat egyik formájaként értelmezik, mint azt már Szelényi Iván is bemutatta.

Az előadás első felében bemutatott járadékoknak ma tehát az egyének szintjén, politikai rendszertől függetlenül, négy fő forrása lehet: egyéni kiválóság, merő véletlen, szolidaritás vagy jogba ütköző viselkedés.

Előadása záró részében Mihályi Péter Thomas Piketty állításainak néhány gyenge pontjára rámutatva fejtette ki saját álláspontját. Valóban növekszik az egyenlőtlenség sok kapitalista országban, és az is igaz, hogy az öröklés szerepe elég fontos. Félrevezető azonban, hogy a legfelső 1%-ra és 0,1%-ra koncentrál. Piketty számaiból az tűnik ki, hogy az egyenlőtlenség csökkenése nem az 1945-1975 közötti időszakkal, tehát a jóléti állam kiépülésével párhuzamos, hanem annál sokkal korábban kezdődött, 1910 körül. Egy olyan időszakban csökkentek tehát az egyenlőtlenségek, amelyben két világháború volt, egy nagy gazdasági világválság és Európa keleti felét a Vasfüggöny zárta el, és ez visszatekintve egyáltalán nem vonzó.

Fontos kérdés továbbá, hogy hol van az igazi probléma: felső 1%, 0,1% vagy 20-30% és a többiek között. Felvethető, hogy súlyos mérési problémák vannak a jövedelem- és vagyon skála tetején, továbbá a társadalmilag jelentős szakadék inkább a felső-középosztály, vagy a felső osztály és a többiek között van. A vagyon forrása sokkal inkább a járadék, mint a vállalkozói profit, és a járadék-vadászat alapvetően befolyásolja a jövedelmi és vagyon egyenlőtlenségeket. Az előadók a járadék érvényesülését sokkal szélesebb körben látják igazoltnak, és értéksemlegesnek tekintik.

Tehát mind a szűkösségi járadék, mind a szolidaritási járadék szerves része a normális piacgazdaságnak, a liberális, demokratikus társadalmi berendezkedésnek. Az egyének közötti egyenlőtlenségek termelődésének és átörökítésének legfontosabb színterei a kereset-különbségek halmozódása az életpálya során; a humán tőke és kulturális tőke; a szelektív házasság (a diplomások nagy eséllyel diplomással házasodnak); és az ingatlanpiac. A jobb családból származó fiatalok igen nagy értékű ingatlanokat örököl(het)nek a szüleiktől. Az USA-ban egyértelmű, hogy a feketék itt is nagy hátrányban vannak, a magyar romák úgyszintén. Konklúziójuk tehát, hogy Piketty téved, amikor a felső 1% vagy a felső 0.1% túlzott vagyonosodása miatt aggódik, mert ezen a két szinten a vagyonok nem öröklődnek automatikusan, gyorsan cserélődnek a családok. Az igazi kasztosodás, a re-feudalizálódás vagy patrimoniális viszonyok kialakulása a legfelső 20%-ra jellemző. Ez a valódi probléma, nem csak az USA-ban, Magyarországon is.

*

Az előadások után a közönség soraiból érkező kérdésekre, amelyek többek között a szakszervezetek lehetséges szerepére és az alapjövedelemnek a bevezethetőségére vonatkoztak, az előadók még röviden válaszoltak, majd **Halm Tamás** lezárta a rendezvényt, amely jelentősen gazdagította és árnyalta mindazt, amit tőkéről, munkáról és járadékról, ezek mai és lehetséges jövőbeni szerepéről tudtunk.